

МОРАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА ОЦІНОЧНІ ПОНЯТТЯ В НОРМАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Самбор М.А., к.ю.н., начальник сектору охорони громадського порядку

Прилуцький МВ УМВС України в Чернігівській області

У статті автор розглядає співвідношення та взаємовплив права і моралі взагалі та моральних і оціночних понять у змісті норм Кодексу України про адміністративні правопорушення зокрема. Грунтуючись на загальних принципах права, вказується на диспозитивність, яка обумовлюється використанням у нормах позитивного права моральних та оціночних понять. Відстоюється необхідність якомога чіткішого викладення змісту норм, що встановлюють адміністративну відповідальність та усунення неоднозначного тлумачення термінів, що використовуються в них.

Ключові слова: право, мораль, норма права, поняття, адміністративне правопорушення.

Самбор Н.А. МОРАЛЬНО-ПРАВОВЫЕ И ОЦЕНОЧНЫЕ ПОНЯТИЯ В НОРМАХ ОБ АДМИНИСТРАТИВНЫХ ПРАВОНАРУШЕНИЯХ / Прилуцкий ГО УМВД Украины в Черниговской области, Украина

В статье автор рассматривает соотношение и взаимовлияние права и морали в общем и моральных и оценочных понятий в содержании норм Кодекса Украины об административных правонарушениях в частности. Основываясь на общих принципах права, указывается на диспозитивность, которая обусловлена использованием в нормах позитивного права моральных и оценочных понятий. Отстаивается необходимость четкого изложения содержания норм, которые устанавливают административную ответственность и устранение неоднозначного толкования терминов, которые в них используются.

Ключевые слова: право, мораль, норма права, понятие, административное правонарушение.

Sambor M.A. MORALLY-LEGAL AND EVALUATION CONCEPTS IN NORMS ABOUT ADMINISTRATIVE CRIMES / Pryluky city department of Ministry of internal affairs of Ukraine in the Chernihiv region, Ukraine.

In the article author examines correlation and influence of right and moral in general and moral and evaluation concepts in maintenance of norms of Code of Ukraine about administrative offences in particular. Being base on general principles of right, specified on non-mandatory that is stipulated by the use in the norms of positive right for moral and evaluation concepts. A necessity is defended as possible more clear exposition of maintenance of norms, that set administrative responsibility and removal of ambiguous interpretation of terms that used for them.

Key words: right, moral, norm right, concept, administrative crime.

Чи то через вигнання людини з раю після її гріхопадіння, чи внаслідок еволюції до людських форм буття, ця істота з перших своїх кроків на Землі постала перед найнагальнішою потребою – витворювати умови власного існування, які у свою чергу, мають бути вироблені наступним історичним розвитком [1, 371]. Облаштування умов існування передбачає наявність певних правил поведінки, що забезпечать сталість існування людини в навколишньому середовищі. Історично-еволюційний процес засвідчив, що поряд із природними законами буття найбільш ефективними нормами, що забезпечують регламентовану поведінку особи в колі її подібних є правові норми. Формування ж та розвиток системи правових норм у суспільстві відбувається аж ніяк не відокремлено, ізольовано від розвитку відносин виробництва, матеріальних відносин суспільства, взаємостосунків особи та держави, формування державного апарату та його впливу на поведінку громадян у межах певної територіальної одиниці. Таким чином правові норми перш за все характеризуються певними історичними особливостями, які притаманні певній епосі розвитку людства, окремих країн, континентів тощо. А враховуючи той факт, що право є далеко не першою формою регулювання поведінки людей у суспільні, то ж цілком закономірним є історичний процес, який характеризує право як певну поглинаючу речовину, яка всмоктує

утверджені у соціумі регулятивні норми, до яких слід відносити звичаї і традиції, релігію і мораль.

Особливою формою регулювання є мораль, нормативні приписи якої поширили свій вплив значно ширше за ті ж звичаї народностей певних територій, об'єднали (а інколи навпаки – посіяли зерно розбрату) народи, вийшли за межі племені на відміну від традицій, облишили релігійну сторону переконання та примусу, визначивши суттєво нову базу для забезпечення ефективного впливу на особу – суспільну думку. Мораль, як регулятор відносин суб'єктів у суспільстві, на кожному історичному етапі змінювала свої уподобання, зазнаючи впливу розвитку виробничих відносин, інших історичних особливостей та звісно ж розвитку самої особистості.

Недарма, Тарахонич Т.І. вказує на те, що моральні норми мають історичний характер виникнення, формуються під впливом таких категорій, як: добро, зло, чесність, справедливість. У „чистому” вигляді моральне регулювання поширюється на порівняно вузьку сферу міжособистісного спілкування (дружба, кохання, взаємодопомога). За допомогою моралі узгоджується поведінка особи з інтересами суспільства, ліквідуються суперечності між ними, регулюється міжособистісне спілкування [3, 274].

У теорії права найбільш цікавим постає питання співвідношення права та моралі як суміжних тісно взаємодіючих регуляторних систем поведінки суб'єктів у сучасному суспільстві. Взаємодія права і моралі в суспільстві – це складний та багатогранний процес. Активно впливаючи на мораль, право сприяє глибшому її вкоріненню в суспільстві, одночасно під впливом моральних вимог право постійно збагачується, зростає його роль як соціального регулятора суспільних відносин [3, 275-276]. Безперечно, суть взаємодії права та моралі має глибокі витoki, пов'язані із становленням права, черпанням з джерел моральних правил змісту для формування правових норм, як специфічного виду регулятора суспільних відносин. Таким чином, мораль відігравала роль фундаменту для правової системи, привносячи в неї притаманні їй особливості, які під впливом нового подиху права перетворювалися на особливий, у подальшому універсальний регулятор відносин суб'єктів – право. Незважаючи на такий тісний контакт права та моралі, останні мають як спільні, так і відмінні риси.

Право і мораль мають загальне для них цільове призначення – це вплив на поведінку суб'єктів [3, 276]. Але суть механізму такого впливу істотно різниться. Мораль виступає таким регулятором, де внутрішнє переконання особистості превалює над зовнішнім. Усвідомлення неприпустимості певного виду поведінки, схвалення іншого – все це результат власного досвіду суб'єкта, який ґрунтується не на примушуванні з боку держави мислити саме такими чином, а на розумінні такої поведінки, що позитивно сприймається оточуючими, або її абсолютне несприйняття зовнішнім світом. У той же час, оскільки мораль, як регуляторна система поведінки учасників суспільних відносин, виникла значно раніше за право, як форму регулювання відносин у суспільстві, тож можна говорити про те, що мораль постачала матеріал для формування правових норм, а право відповідно увібрало в себе найбільш усталені моральні норми, що характеризувалися найбільшою стабільністю, значимістю та поширенням на відносини в суспільстві.

Зрештою, можна вести мову про те, що мораль разом із традиціями, звичаями стала підґрунтям права, основою для прийняття як матеріальних, так і процесуальних норм.

Визначення моралі як опори права неминуче призводить до висновку про необхідність підвищення моральної обумовленості правових норм, зняття тієї суперечності між правовими й моральними вимогами, яка часом спостерігається у реальному житті [4, 311]. Дана теза не лише має право на життя, а має втілюватися в правотворчій діяльності уповноважених органів та їх посадових осіб. Адже реалізація норми права,

прийняття якої стало логічним заповненням вакууму в нормативно-правовому регулюванні суспільних відносин, що до цього часу регулювалися виключно на рівні моральних засад, забезпечить тривале життя таких норм, а також зробить їх затребуваними суспільством, а не „мертвими” нормами, прийняття яких аж ніяк не вплинуло на врегулювання відносин, нормами, які залишаються виключно декларацією. Мораль, виявляючи потреби суспільства, що спрямовані на збереження його цілісності та стабільності його існування, виявляє інтереси суб'єктів, які до цього часу перебувають поза площиною правового врегулювання. Фактично, вважаємо, що мораль виступає своєрідним творчим експериментом для правила поведінки суб'єкта в суспільстві, результат якого (залежно від його ефективності) може знайти своє закріплення в нормі права, яка визначить саме таку поведінку нормою життя (або навпаки – категорично її заборонить, якщо така норма може призвести до руйнації суспільства в цілому або окремих його елементів) та відповідним чином створить механізм охорони та захисту такої поведінки учасників.

Таким чином, вважаємо, що мораль і право – це дві системи нормативного врегулювання суспільних відносин, які, незважаючи на високий рівень мотивації їх норм, їх значимість, виражають різні за значенням нормативні приписи, оскільки характеризуються різнопорядковим механізмом самого регулювання відносин, так і забезпеченням своїх норм. Поряд із цим, сучасне життя засвідчує комплексний характер будь-якого правила, у цілому життя. То ж з цього не є виключенням право та мораль. Вони взаємно проникають, обумовлюють один одного, створюють комплексну систему взаємозв'язків та взаємозалежностей, що ускладнюють їх відособлене розуміння, поряд із тим формуючи універсальну систему морально-правового регулювання суспільного життя, яке спирається не лише на державно-правове заохочення, примус, а й характеризується суспільно свідомим схваленням, запереченням та несприйняттям тих чи інших актів тощо.

Вирішити людські проблеми лише за допомогою примусу (через статті законів, писаних норм (позитивного права), логіки сили можливо далеко не завжди. У зв'язку із цим піднімається і осмислюється проблема взаємозв'язку права і моралі, її цінностей та принципів. Т. Оноре наголошує, що „право ґрунтується на моральному переконанні та особистій зацікавленості. Але це ще не все. Закони претендують на моральну доброякісність, тобто на те, щоб бути частиною моралі. Вони намагаються формувати моральні переконання. Існування того чи іншого закону може переконати людей в тому, що те, чого він вимагає, є справедливим і здійснюється в інтересах людей” [6, 4]. На підставі озвученого, можна зробити висновок про те, що право є втіленням моральних приписів, поряд із тим ефективна реалізація норм права можлива в тому разі, коли суб'єкт правовідносин, який використовує, застосовує, виконує або дотримується тієї чи іншої норми права керується не лише страхом перед заборонаю, відповідальністю, а й моральним усвідомленням дозволеного, необхідного.

З'ясуванню співвідношення та взаємовпливів моралі та права присвячено ряд наукових праць, серед яких можна відмітити роботи Закомлістова А.Ф., Козюбри М.І., Костицького М.В., Кравченка Л.В., Морозової В.С., Нерсисянца В.С., Паліюка В.П., Радбруха Г., Сливки С.С., Сокурєнка В.В., Фуллера Л., Шершеневича Г.Ф. та багатьох інших. Не дивлячись на важливість проведених досліджень співвідношення права в цілому або окремих його елементів з мораллю, впливом моральних норм на формування та реалізацію правових норм, все ж багато питань взаємодії моралі та права залишається недослідженими. Переважна більшість таких робіт, зокрема співвідношення моралі та галузевих юридичних наук, стосувалася цивільного права, де досліджувалися питання захисту моральних благ, кримінального права та процесу – вивчення можливостей компенсації моральної шкоди та притягнення до кримінальної відповідальності за злочини у сфері суспільної моралі тощо. Поряд із цим питання

співвідношення моралі та норм, що встановлюють адміністративну відповідальність в Україні, залишаються малодослідженими.

Виходячи з вищевикладеного, **метою нашої статті** є дослідження морально-правових та оціночних понять, що використовуються в нормах законодавства, яке встановлює адміністративну відповідальність, особливості їх розуміння та використання під час провадження в справах про адміністративні правопорушення, а також їх застосування під час кваліфікації адміністративних правопорушень та визначення і застосування адміністративних стягнень.

Ціннісний підхід до права дозволяє побачити право як втілення духовного виміру, невід'ємну складову культури, адекватно відобразити його як цілісний, багатогранний, духовно-матеріальний феномен [6, 7]. Таке філософське розуміння права вказує на його унікальність, підкреслює той факт, що як право пронизує всі сторони людського буття, так і життя привносить у право істотні ознаки, пропонуючи нові об'єкти та способи регулювання, зазначаючи необхідність нового переосмислення застарілих правил поведінки. Такі складові права, як духовність, культура підкреслюють значимість моральних засад права.

Не розпорошуючись на всезагальності взаємовпливів права та моралі, визначаючи предмет дослідження, акцентуації уваги потребує дослідження саме шляхів впливу моралі на норми адміністративного права, що встановлюють адміністративну відповідальність, та входження в адміністративне право моральних понять та категорій, які використовуються в гіпотезах та диспозиціях норм адміністративного права, які встановлюють юридичну відповідальність для правопорушників.

Розкриття даної проблеми можливе виходячи з розуміння власне юридичної відповідальності та її ознак та властивостей. Ознаки нормативної конструкції юридичної відповідальності полягають у тому, що вона: є похідною від норм права, сформульована і закріплена в них та носить формально-визначений характер; є не теоретичною, а реально діючою конструкцією, що існує в площині формалізованого в законодавстві права, а не створена теоретичним шляхом; з урахуванням її формальної визначеності повинна однозначно розумітися суб'єктами правозастосування та іншими учасниками цього процесу; розкривається через нормативні терміни, сформульовані законодавцем [7, 7]. Похідність від норм права аж ніяк не може бути спростована, адже загальновідомий вислів, що без норми не може бути відповідальності, до того ж власне в Конституції України, зокрема в ст.19, закладено принцип, що правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством.

Формальна визначеність, на нашу думку, має полягати в тому, що норма побудована як з дотриманням юридичної техніки, так і логічно зрозумілою для учасників правовідносин мовою, з використанням термінів та понять, що унеможливають їх неоднозначність розуміння і тлумачення, аби у свою чергу належним чином забезпечити нормативні вимоги ст. 68 Конституції України, яка прямо вказує на те, що кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей. То ж, виходячи з цього, норми, які визначають заборони та обов'язки суб'єктів, мають бути якомога зрозумілішими для громадян, містити в собі виключно правові поняття та категорії, не допускаючи філософських відступів.

Викладання норми права у відповідних юридичних термінах та поняттях має забезпечити ефективність Закону, своєчасного та дієвого впливу законодавчих нормативних положень і приписів на фактичні відносини, шляхом чіткого визначення, по-перше, діянь, які прямо засуджуються Законом (заборони), по-друге, зазначення діянь, виконання яких Закон вимагає від зобов'язаної сторони (зобов'язання), по-третє,

надання широкого простору для вибору поведінки суб'єкта, яка не забороняється Законом (використання). Тим самим забезпечуватимуться форми реалізації права у вигляді дотримання, виконання, використання та специфічної форми – застосування, яка частково охоплюється попередніми трьома, але має свої особливості, пов'язані як із суб'єктами, так і з процедурою реалізації норм права.

Поняття, що використовуються в змісті нормативно-правового акта, та безпосередньо норми, що встановлює юридичну відповідальність має бути максимально точним, як під час описання діяння, що визнається нормотворцем забороненим, так і умов його вчинення. Лише за таких умов гіпотеза та диспозиція норми, що встановлює юридичну відповідальність, забезпечить дієве регулювання суспільних відносин, а також забезпечить коректно правильне застосування заходів державного примусу, що прописані в санкціях, яких мають зазнати порушники.

Поняття – не якась особлива категорія пізнання, яка виражає завжди одне й те саме. Поняття є передусім розуміння, особливий різновид інтелектуальної діяльності щодо конкретизації мислимих предметів [2, 34-35]. Діяння, що виражаються в поняттях, які встановлюють юридичну відповідальність, повинні чітко і зрозуміло виражати заборонену поведінку, відстоюючи диспозитивність можливої незабороненої діяльності суб'єкта правовідносин, яка не підпадає під юридичні заборони. Тим самим юридичні поняття визначають не лише діяння, від вчинення яких суб'єктам потрібно утриматися, а й слугуватимуть ефективному застосуванню норм чинного законодавства спеціально уповноваженими органами та їх посадовими особами під час вжиття заходів з попередження правопорушень, провадження у справах щодо притягнення винних осіб до встановленої законом відповідальності.

Особливої уваги заслуговує діяльність спеціально уповноважених органів та їх посадових осіб щодо застосування норм Кодексу України про адміністративні правопорушення [8] (далі – КУпАП). У процесі провадження в справах про адміністративні правопорушення значний інтерес викликає процедура встановлення обставин вчинення правопорушення та, відповідно, встановлення в діянні особи складу адміністративного правопорушення.

В адміністративно-правових відносинах публічно-сервісного типу кожна сторона наділена, з-поміж своїх суб'єктивних прав, правом вимоги від другої сторони її належної (тобто передбаченої законодавством) поведінки [5, 14]. Суб'єкт владних повноважень має право вимагати від приватної особи виконання конкретно визначених обов'язків (тобто її належної поведінки) [5, 13]. Для того, щоб вимагати від зобов'язаної сторони певної поведінки, слід у першу чергу здійснити законодавцю нормативний опис тих діянь, які прямо заборонені, та відповідним чином прописати діяння, які за певних обставин, у певних умовах суб'єкт правовідносин повинен здійснити, або утриматися від їх вчинення. Аналіз норм чинного КУпАП, на жаль, засвідчує протилежне. Його далеко непоодинокі норми містять поняття, які скоріше за все слід відносити саме до моральних, ніж до правових, оскільки виражають суб'єктивно-інтерпретаційне розуміння поняття, не надаючи такому визначенню загальноприйнятого розуміння, що нерідко спотворює правильну кваліфікацію та призводить до незаконного притягнення осіб до адміністративної відповідальності. Їх доволі багато, достатньо подивитися на проаналізувати зміст норм КУпАП. Це означає, що постає проблема не лише процесуального а й матеріального характеру щодо вирішення питання про необхідність застосування заходів державного впливу до особи.

„Дух високої свідомості” (ст.6 КУпАП) безперечно з боку моралі, цілком можна розцінювати як визначення унікальної цінності культури населення, що має виняткове історичне значення для формування національної самосвідомості українського народу, кожного окремого члена суспільства. Однак віднесення даного поняття до надбання

права аж ніяк не можна говорити. Звісно, те, що право має бути спрямоване на виховання громадян у дусі високої свідомості заперечувати не можливо. У даному разі проявляється вплив права на моральні засади суспільства, адже фактично норми права вказують на те, що право само по собі слугує формуванню правосвідомості громадян, підтриманню високих моральних ідеалів, цінностей народу.

Також поняттям, що зумовлює неоднозначність його розуміння та тлумачення під час застосування адміністративних стягнень, є поняття „зазнавання лиха” (ст.87 КУпАП). Дане словосполучення не розкривається законодавцем. Лише поодинокі розрізнені підходи до розуміння лиха, а точніше стихійного лиха існують у нормативно-правових актах, зокрема до стихійного лиха відносять ураган, бурю, повінь, нагромадження снігу, ожеледь, землетрус, пожежу, просідання і зсув ґрунту [9]. З поняттям „стихійне лихо” можна зустрітися під час вивчення норм Водного кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Закону України „Про аварійно-рятувальні служби”, у постановах Кабінету Міністрів України, зокрема постанови від 25 серпня 2004 року № 1112 „Деякі питання розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві” тощо. У наказі Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи від 3 грудня 2001 року № 272 згадується власне поняття „лихо” без відповідного нормативного його тлумачення. При цьому дане поняття „лихо” співвідносить з потерпінням лиха на воді, льоду, наказ Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи від 17 травня 2006 року № 297 „Про затвердження Правил авіаційного пошуку та рятування в Україні” веде мову про лихо, але не дає тлумачення даного поняття. Норма ж КУпАП взагалі поєднує зазнавання лиха з суб’єктом – дикою твариною, що є ще більш складним у розумінні, особливо тоді, коли слід вирішувати питання про застосування заходів примусу до особи. Вважаємо дане поняття оціночним, крім того, застосування його до тварин, ускладнює його розуміння та тлумачення під час кваліфікації діяння та визначення виду та міри адміністративного стягнення. Крім того, невідомо, хто має встановити той критерій лиха, яке зазнає дика тварина, а саме спеціаліст чи експерт, держава в особі уповноважених осіб чи хтось інший. Унаслідок цього проблематичним є встановлення складу адміністративного правопорушення, відповідальність за яке передбачена у ст.87 КУпАП.

Наступним моральним поняттям, яке використовується в нормах КУпАП є „честь і гідність” (ст.148³ КУпАП). Безперечно, ці поняття є більш моральними, ніж правовими, однак вони знаходять свій захист у нормах цивільного законодавства України. На це вказує й Калюжний Р.А., який у коментарі до ст.148³ КУпАП зазначає, що поняття „честь” і „гідність” є оціночними. Так, під гідністю найчастіше розуміють суб’єктивну оцінку особистістю своїх особистих якостей, здібностей, світогляду, виконаного обов’язку і свого суспільного значення. До того ж самооцінка ґрунтується на соціально значущих критеріях оцінки моральних та інших якостей особистості. Подібно до гідності, поняття честі розкриває ставлення людини до самої себе і до неї з боку суспільства. Але, на відміну від поняття гідності, моральна цінність людини в понятті честі пов’язується з конкретним суспільним станом людини, родом її діяльності та моральними якостями, що за нею визнаються [11, 250]. При цьому слід згадати, що з прийняттям нового Кримінального кодексу України 5 квітня 2001 року до нього не було включено статтю, яка б встановлювала кримінальну відповідальність за образу, тобто умисне приниження честі та гідності, як це було в ст.126 КК України 1960 року.

У свою чергу за образу встановлюється адміністративна відповідальність за ст.173² КУпАП, а змістом образи є приниження саме честі та гідності особистості. Такі норми базуються на морально-етичних принципах честі гідності та порядності. На наш погляд, визначення адміністративної відповідальності за порушення честі та гідності

особи потребує суттєвих змін, зокрема, слід чітко визначити, які діяння принижують честь та гідність, по-друге, визначити перелік діянь, які утворюватимуть об'єктивну сторону правопорушення, що принижує честь і гідність. Загалом, вважаємо, що захист честі та гідності має відбуватися в порядку цивільного або господарського (у разі коли маємо справу з образою честі та гідності суб'єкта підприємництва) судочинства, де сторона має доказувати, що її честь та гідність були принижені, при цьому усунути з цього процесу органи державної влади або їх посадових осіб.

Спорідненими є поняття та категорії, які використовуються в змісті ст.173 КУпАП, а саме: „образливе чіпляння до громадян та інші подібні дії”, та така важлива кваліфікуюча ознака адміністративного правопорушення за ст.178 КУпАП як „образа людської гідності і громадської моралі”. Останній вираз взагалі є всеохоплюючим, оскільки в нього вкладається не якесь окреме моральне поняття чи категорія, а загалом суспільна мораль. Відтак, перед юридичною практикою не раз поставали питання про те, чи мають певні діяння ознаки правопорушення, відповідальність за які передбачена ст.178 КУпАП, якщо, наприклад, *громадянин розпивав спиртні напої в парку, іншому громадському місці в нічний час, при цьому жодного перехожого не було. Таким чином, відсутня образа людської гідності (звісно за виключенням гідності власне особи, яка розпивала спиртні напої, або працівника міліції, який виявив такого громадянина (однак працівник міліції виступає як зацікавлена особа, оскільки він же буде складати процесуальні документи, які засвідчуватимуть факт вчинення правопорушення громадянином. А в подальшому можливо саме цей працівник міліції й виноситиме постанову за справою про таке адміністративне правопорушення). Тому постає питання, чи матиме місце порушення громадської моралі, адже моральні норми переважно не є писаними, а окремі з них, які містяться в нормах права, автоматично стають правовими, тому постає необхідність наявності носія такої моралі - особи. Крім того, враховуючи, що між поняттям „людська гідність” та поняттям „громадська мораль” стоїть сполучник „і”, тож для правильної кваліфікації потрібні обидві ці ознаки. У частині, що стосується образливого чіпляння, останнє є поняттям не лише оціночним, а й суб'єктивним, оскільки лише особа, щодо якої вчиняються певні дії, вирішує чи образливі вони для неї чи ні. Законодавець для впевненості громадянина зазначив не лише образливе чіпляння, а й інші подібні дії, що є абсолютно невизначеною категорією діянь інших учасників правовідносин, яким, до речі, необхідно утримуватися від невідомо яких діянь. Таким чином, вирішення щодо наявності в діях складу адміністративного правопорушення фактично здійснює не спеціально уповноважена особа, а простий громадянин, чим порушується принцип законності.*

Цивільний кодекс України співвідносить честь і гідність фізичної особи з діловою репутацією юридичної особи, що можна спостерігати на прикладі ст.201 ЦК України. Нині чинний КУпАП також визначає ділову репутацію як кваліфікуючу ознаку адміністративного правопорушення, відповідальність за яке передбачена ст.164³ КУпАП. Досить часто ділова репутація йде поруч із професіоналізмом керівництва, професійними якостями персоналу, менеджментом, вимогами, які пред'являються до обіймання тих чи інших посад.

Абзац 13 ч.1 ст.2 Закону України „Про банки і банківську діяльність” [10] подає офіційну дефініцію ділової репутації як сукупність підтвердженої інформації про особу, що дає можливість зробити висновок про професійні та управлінські здібності такої особи, її порядність та відповідність її діяльності вимогам закону. Так, п.1.2. ліцензійних умов провадження господарської діяльності з випуску та проведення лотерей, затверджених спільним наказом Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва та Міністерства фінансів України № 128/1037 від 12 грудня 2002 року [13] дає наступне визначення бездоганної ділової репутації, під

якою слід розуміти відсутність в особі судимості за злочини, вчинені у сфері податкового, антимонопольно-конкурентного, банківського, валютного законодавства, законодавства про цінні папери і фондову біржу та про фінансові послуги. П.1.7. Порядку сертифікації аудиторів банків, затверджених рішенням Аудиторської палати України № 183/3 від 11 жовтня 2007 року [14] ділова репутація визначається як сукупність документально підтвердженої інформації про особу, що дає можливість зробити висновок про професійні здібності особи, її порядність та відповідність її діяльності вимогам чинного законодавства України. Як зазначається в інформаційному листі Вищого господарського суду України № 01-8/184 від 28 березня 2007 року [15], ділову репутацію юридичної особи становить престиж її фірмового (комерційного) найменування, торговельних марок та інших належних їй нематеріальних активів серед кола споживачів її товарів та послуг. Приниженням ділової репутації суб'єкта господарювання (підприємця) є поширення в будь-якій формі неправдивих, неточних або неповних відомостей, що дискредитують спосіб ведення чи результати його господарської (підприємницької) діяльності у зв'язку з чим знижується вартість його нематеріальних активів. Зазначені дії завдають майнової та моральної шкоди суб'єктам господарювання, а тому ця шкода за відповідними позовами потерпілих осіб підлягає відшкодуванню за правилами статей 1166 та 1167 ЦК. У вирішенні відповідних спорів господарським судам необхідно виходити з того, що недостовірність негативної інформації є правовою презумпцією. На підставі вищевикладеного вважаємо за необхідне виключення зі ст.164³ КУпАП частину 2, яка встановлює адміністративну відповідальність за умисне поширення неправдивих або неточних відомостей, які можуть завдати шкоди діловій репутації або майновим інтересам іншого підприємця. Тим самим ч. 3 даної статті вважати частиною 2 ст.164³ КУпАП. На нашу думку, взаємовідносини суб'єктів щодо відстоювання та захисту ділової репутації суб'єкта господарювання має відбуватися без втручання посадових осіб органів виконавчої влади. Оптимальним є з'ясування питань щодо захисту ділової репутації в судовому порядку або вирішення таких спорів незалежними арбітрами. Тому вважаємо, що порядок звернення за захистом ділової репутації має відбуватися з дотриманням матеріальних та процесуальних норм цивільного та господарського права.

Щирість розкаяння (ст.34 КУпАП) є ще одним морально-оціночним поняттям, яке вживається в нормах КУпАП та відіграє одне з визначальних елементів під час визначення адміністративної відповідальності, оскільки є обставиною, що пом'якшує відповідальність за адміністративне правопорушення. Шопіна І.М. зазначає, що щире каяття характерне тим, що воно засновано на належній критичній оцінці особою своєї протиправної поведінки через визнання вини і готовність нести адміністративну відповідальність [11, 50]. Аналогічне розуміння щирого каяття дає Гришук В.К. [12, 149]. Фактично на один щабель ставиться розкаяння та каяття. Вважаємо, що це є невірним. Зрозуміло, і розкаяння і каяття виражають внутрішнє психоемоційне ставлення людини до вчиненого нею діяння та наслідків, які знаходять осуд у суспільстві, однак каяття по відношенню до розкаяння підкреслює суспільну небезпеку вчиненого особою діяння та усвідомлення цього і шкоди, якої таким діянням заподіяно. Тобто каяття і розкаяння як злочин і правопорушення: чим небезпечніше правопорушення, тим більше розкаяння; у разі вчинення найнебезпечнішого правопорушення, відповідальність за яке встановлюється кримінальним законом, відповідно має бути найщиріше та найглибше розкаяння – каяття.

Аналізуючи положення ст.185³ КУпАП, бачимо, що законодавець користується поняттям „неповага”, зміст якого детально передає, чим спрощує кваліфікацію діяння, відповідальність за яке передбачена зазначеною статтею, однак поряд із цим використовує поняття „зневага”. Зміст останнього поняття не розкривається, залишаючи таким чином широкий простір для розсуду посадової особи, яка буде

складати протокол про адміністративне правопорушення та ще більший – для судді, який прийматиме рішення про накладення адміністративного стягнення на „винну” особу.

Логічно підходячи до прийняття рішення в справі про адміністративне правопорушення, також зустрічаємося з моральним терміном „внутрішнє переконання” (ст.252 КУпАП), тобто рішення приймається не лише у відповідності із законом, а цей закон проходить через моральні устої спеціально уповноваженої посадової особи, через її свідомість, правосвідомість, яка також несе на собі відтінок моралі.

Це далеко не весь перелік морально-правових та оціночних понять, що використовуються в змісті норм Кодексу України про адміністративні правопорушення, на користь чого можна навести приклади ст.116² КУпАП, ст.119 КУпАП, де використовуються поняття „інші предмети”, але які саме незрозуміло, що дає великий простір для розширеного тлумачення цих норм, ст.118 КУпАП взагалі використовує словосполучення „і т. ін.”, але що під цим слід розуміти – знову викликає дискусію, словосполучення „інші заходи” також створює умови для неоднозначних підходів у кваліфікації діянь як адміністративних правопорушень, користуючись виключно свідомістю особи, яка уповноважена розглядати справи за цією статтею КУпАП. Аналогічна справа з використанням понять „громадський порядок”, що використовується в ст.ст.9, 18, 148³, 173, 173¹, 185, 185⁷, 185¹⁰ КУпАП, адже нормативного визначення даної дефініції поки що не існує, а користування доктринальними підходами, або взагалі власним поглядом на дане поняття та явище, що під ним розуміється, знов-таки створює умови, за яких особи, які мають дотримуватися громадського порядку, не знають, від яких дій їм потрібно утриматися, а що вони зобов’язані вчинити. Термін „спокій громадян” (ст.173 КУпАП) також зумовлює ту обставину, що уповноважені приймати рішення в справах про адміністративні правопорушення особи фактично зобов’язані виходити з розуміння даного поняття потерпілою стороною, що призводить до винесення інколи абсолютно різних процесуальних рішень у практично аналогічних за своєю суттю справах.

Використання морально-етичних положень у змісті нормативно-правового акта безперечно є особливою формою поєднання моральних аспектів людського буття з її правовою сутністю. У той же час питання встановлення юридичної відповідальності та застосування заходів примусу мають бути урегульовані Законом, а їх положення чітко формулювати гіпотези та диспозиції норм, які визначають ознаки протиправного діяння.

Адже ст.68 Конституції України вказує на те, що кожен зобов’язаний неухильно дотримуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей. Закономірним постане питання, яким чином утриматися від забороненої поведінки, коли вона не має чітко окреслених контурів.

П.22 ч.1 ст.92 Конституції України зазначає, що виключно законами України визначаються діяння, які є адміністративними правопорушеннями, та відповідальність за них. Тож, аби належним чином дотримуватися конституційних норм, чинного законодавства, побудувати громадське суспільство, у якому метою діяльності держави, як особливого об’єднання громадян, будуть права, свободи та інтереси людини, їх множинність, величина, інтенсивність і ступінь прояву, неможливо без чіткого визначення прав, свобод, інтересів, обов’язків та відповідальності суб’єктів.

Слід визнати, що об’єктивно необхідно чітко урегулювати відносини, які встановлюють юридичну відповідальність суб’єктів, у даному випадку адміністративну. Використання в їх змісті абстрагованих моральних понять повинно бути обмежено настільки, щоб не допускати фактів притягнення невинних осіб до відповідальності, тоді як право, як система регуляторів поведінки, має сприяти моральному вихованню та розвитку суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Філософія. Курс лекцій : [навч. посібник] / [І.В. Бичко, В.Г. Табачковський, Г.І. Горак та ін.]. – К. : Либідь, 1993. – 576 с.
2. Жоль К.К. Соціолгія: навч. посіб. Для студ. вищ. навч. закладів / К.К. Жоль. – К. : Либідь, 2005. – 440 с.
3. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник / [О.В. Зайчук, А.П. Заєць, В.С. Журавський та ін.]; [за ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко]. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.
4. Кельман М.С. Загальна теорія держави та права: підруч. / М.С. Кельман, О.Г. Мурашин, Н.М. Хома. – [3-тє вид., стереотип.] – Львів: „Новий світ – 2000”, 2007. – 584 с.
5. Авер'янов В.Б. Нова доктрина українського адміністративного права: концептуальні позиції / В.Б. Авер'янов // Право України. – 2006. – № 5. – С. 11-17.
6. Братасюк М. Ціннісний підхід до права в контексті сучасної правничої методології / М. Братасюк // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 11. – С. 3-7.
7. Осауленко А.О. Нормативна конструкція ретроспективної юридичної відповідальності в публічному праві сучасної України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. : 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / А.О. Осауленко. – К., 2007. – 18 с.
8. Кодекс України про адміністративні правопорушення за станом на 2 грудня 2010 року / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rada.gov.ua>.
9. Про затвердження Правил користування електричною енергією : Постанова Національної комісії з питань регулювання електроенергетики України від 31 липня 1996 року № 28, затверджена в Міністерстві юстиції України 2 серпня 1996 р. за № 417/1442 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rada.gov.ua>.
10. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 грудня 2000 року / ВВР. – 2001. – № 5-6. – Ст. 30.
11. Кодекс України про адміністративні правопорушення : науково-практичний коментар / [Р.А.Калужний, А.Т.Комзюк, О.О.Погрібдний та ін.]. – [2-ге вид.]. – К.: Всеукраїнська асоціація видавців „Правова єдність”, 2008. – 655 с.
12. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [А.М. Бойко, Брич Л.П., В.К. Гришук та ін.] ; [за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка]. – [3-тє вид., переробл. та доповн.]. – К.: Атака, 2003. – 1056 с.
13. Про затвердження ліцензійних умов провадження господарської діяльності з випуску та проведення лотерей : Наказ Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва та Міністерства фінансів України від 12 грудня 2002 року № 128/1037 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rada.gov.ua>.
14. Про затвердження Порядку сертифікації аудиторів банків : Рішення Аудиторської палати України від 11 жовтня 2007 року № 183/3 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rada.gov.ua>.
15. Про деякі питання практики застосування господарськими судами законодавства про інформацію: Інформаційний лист Вищого господарського суду України № 01-8/184 від 28 березня 2007 року / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua>.